

Hospodářská krize

CÍLOVÁ SKUPINA

ZŠ / 14–15 let

ČASOVÁ DOTACE

45 minut

MEZIPŘEDMĚTOVÉ
VZTAHY

Občanská výchova /
Matematika

KLÍČOVÁ SLOVA

hospodářská krize /
nezaměstnanost /
každodennost / první
republika

Anotace lekce

Lekce se zabývá průběhem hospodářské krize na přelomu 20. a 30. let 20. století a jejími dopady na život nezaměstnaných v Československu. Žáci postupně analyzují několik zdrojů (text písně, fotografie chudinských obydlí, potravinovou poukázku a přehled cen vybraných potravin). Svá zjištění shrnují v krátkém závěrečném textu, kterým odpovídají na badatelskou otázku.

Badatelská otázka

Jak se žilo nezaměstnaným v době hospodářské krize?

Vzdělávací cíle

Obsah

— Žáci se seznamují s hospodářskou krizí a jejími důsledky pro život nezaměstnaných v Československu 30. let.

Historické myšlení:

Dobové perspektivy

— Žáci jsou schopni na základě dobových pramenů charakterizovat životní podmínky nezaměstnaných v období hospodářské krize v ČSR.

Badatelské dovednosti

— Žáci dokážou na základě analýzy textů, popisu fotografií a výpočtů dobových cen shrnout svá zjištění o materiální situaci nezaměstnaných do závěrečného textu.

Vazba lekce na RVP ZV (2021)

D-9-7-05 / zhodnotí postavení Československa v evropských souvislostech a jeho vnitřní sociální, politické, hospodářské a kulturní prostředí

Zdroje

Evokační píseň

Píseň *Ze dne na den, 1934* (video 2:05)

název

<https://www.youtube.com/watch?v=-rs6brgt0Y>

link

komentář

Text písně *Ze dne na den* napsali herci pražského Osvobozeného divadla Jiří Voskovec a Jan Werich pro film *Hej-rup!* (1934, režie Martin Frič), v němž ztvárnili hlavní role. Hudbu složil jejich přítel a stálý spolupracovník Jaroslav Ježek. Podobně jako v řadě dalších svých písňových textů dvojice V+W kriticky reflektovala slabiny dobového sociálního systému: upozorňovala na kritickou životní situaci řady nezaměstnaných i masovost tohoto jevu v důsledku hospodářské krize.

Zdroj 1A, 1B

Fotografie chudinských obydlí – Nouzová kolonie na okraji Prahy, 30. léta (Národní muzeum Praha, 2022), Noclehárna v Praze-Vysočanech, 1933 (ČTK, 2022)

název

komentář

Bližší nedatovaný a místně neurčený snímek ze sbírky Národního muzea v Praze zachycuje nouzové obydlí nezaměstnaných na území meziválečné Prahy. Anonymní fotografie z archivu ČTK z roku 1933 znázorňuje společnou ložnici v noclehárně pro nezaměstnané ve Vysočanech.

Pokud nezaměstnaní nedisponovali vlastním bydlením (domek, tovární kolonie apod.) a bydleli v činžovním domě, byli po ztrátě práce odkázáni na benevolenci majitele, který jim mohl odpustit neplacení nájmu. Ten většina nezaměstnaných dlužila, protože částky mezi 70–160 Kč měsíčně se přirozeně vymykaly jejich rozpočtu.

Pokud byli z bytu z důvodu neplacení vyhozeni, zbývalo jim několik možností řešení. Jedním z nich byly noclehárny, kde však výše úhrady za přespání a stravu byla nezdvojnásobně vysoká jako u nájmu, nicméně s mnohem nižším standardem. V Praze patřila mezi dobře fungující zařízení tohoto typu ubytovna Armády spásy na Betlémském náměstí a vysočanská městská noclehárna; nevyhovující podmínky naopak podle pamětnických svědectví měly noclehárny v Klimentské a na Floře (špína, špatná strava, stísněné prostory).

Část nezaměstnaných se uchylovala bydlet do nouzových kolonií, které vznikaly v okrajových lokalitách Prahy (např. Slatiny podél potoka Botiče, Prosek, Bulovka, žižkovský Krejčířek). Skládaly se z provizorních, zpravidla dřevěných, primitivně zateplováných domků, adaptovaných maringotek, vagonů apod. Areály vznikaly na pronajatých či zakoupených pozemcích, několik kolonií nechala postavit (včetně zavedení elektřiny a vody) i přímo pražská obec. Roku 1930 bydlelo v Praze v necelých 3 tisících nouzových staveb cca 14 800 lidí (nejen nezaměstnaných).

Obvyklý interiér těchto obydlí tvořila vedle postele a nejnútnejšího nábytku (příp. nahrazeného bednami, kuřky apod.) především malá bubínková kamna (zdroj tepla i prostor k vaření), z nichž se kouř odváděl plechovou rourou ven z interiéru. Svícení zajišťovaly nejčastěji petrolejové lampy. Navzdory stísněným prostorovým podmínkám sdílelo některá obydlí více rodin dohromady; i v nouzových koloniích fungoval princip podnájmu.

Zejména během zimy bylo přirozenou starostí lidí bez přístřeší zajištění tepla. K příležitostnému přespávání na periferii města sloužily stovkám nezaměstnaných cihelny, stáje, provizorní přístřešky nebo jeskyně, které řada rodin využívala i jako trvalá bydliště (v Hlubočepích, nad Braníkem, nad Košířemi).

Zdroj 2

Potravinová poukázka – faksimile meziválečné potravinové poukázky ze sbírky Národního muzea v Praze (vodoznak v pravém dolním rohu)

název

komentář

Krise dosáhla v ČSR svého vrcholu v únoru 1933, kdy registrovaný počet nezaměstnaných činil 920 000 osob. Na státní podporu v nezaměstnanosti měli však v období první republiky nárok pouze zaměstnanci organizovaní v odborech, jimž stát přispíval na sociální pojištění (princip tzv. gentského systému zavedený v ČSR roku 1925). K podpoře ostatních (tj. cca 60 % nezaměstnaných) byla na základě zákona z roku 1930 vyhlášena tzv. státní stravovací akce (kromě ní stát subvencoval některé projekty veřejně prospěšných prací, ošacovací akce ad.). Její podstatou byla distribuce týdenních potravinových poukázek v rozdílné hodnotě pro svobodné (v hodnotě 10 Kč) a rodiny (20 Kč). Hlavní problém nezaměstnaných obecně nepředstavoval přímo hlad, ale spíše jednotvárnost stravy, která zvláště v případě dlouhodobé nezaměstnanosti přinášela vážné zhoršení zdravotního stavu, zejména u dětí.

Zdroj 3

Ceny základních potravin v roce 1930 (Statistická příručka republiky Československé IV., Praha 1932)

název

komentář

Průměrná dělnická denní mzda se v období krize pohybovala kolem 25–28 Kč. Měsíční plat dělníka činil 600–1 000 korun; u rolníka šlo o cca 550 korun. Učitel vydělával cca 700–1 500 korun měsíčně, horník 1 000 korun, úředník 1 300 korun, vysokoškolský profesor 4 000 korun a měsíční výplata ministra dosahovala zhruba 6 000 korun.

Ceny a dostupnost potravin získávaly v období ekonomických krizí výrazný politický rozměr. Během 1. světové války např. právě zhroucení systému zásobování vedlo k radikalizaci obyvatelstva, sehrálo významnou úlohu při diskreditaci stávajícího politického systému monarchie a posílilo ochotu lidí přijmout vznik samostatné ČSR. Zkušenost hospodářské krize 30. let byla využita nejen bezprostředně v dobové politické agitaci (zejména KSČ), ale také po roce 1945 jako ospravedlnění nutnosti radikálně změnit dosavadní socioekonomické parametry osvobozeného státu (tento argument akceptovali v období tzv. třetí republiky vedle komunistů i všechny další povolené politické strany a prezident Edvard Beneš).

Návrh postupu

Fáze

Popis

Učitel

Žák

Komentáře

Fáze 1 5 minut

evokace – poslech nahrávky písně *Ze dne na den*

- Rozdělí žáky do dvojic.
- Bez předchozího zarámování tématu použítí třídě zvukovou nahrávku.

- Žáci poslouchají nahrávku a na základě textu písně ve dvojicích odpovídají na otázku: Jaké tři problémy řeší hrdina písně?

Fáze 2 5 minut

kontextualizace, informační prvek: četba komiksu

- Prochází třídou a v případě potřeby doplňuje informace, na které se žáci ptají. Může položit doplňující otázky, zda žáci komiks pochopili (např. Proč v továrnách propouštěli zaměstnance?).

- Ve dvojicích čtou komiks.

Fáze 3 5 minut

práce se zdroji 1a, 1b: fotografie chudinských obydlí

- Učitel se může zeptat, jaké prvky na fotografiích žáci vyznačili a proč. U každého prezentovaného prvku se mohou přihlásit dvojice, které daný prvek také vyznačily. Učitel může představit další typy chudinských obydlí podle textu v oddílu Komentáře ke zdrojům.

- Ve dvojicích si prohlížejí fotografie, na každé z nich vyznačují a popisují prvky naznačující chudobu.

Fáze 4 5 minut

kontextualizace, práce se zdrojem 2: potravinová poukázka

- Učitel odpovídá na otázky, které mohou mít žáci po prostudování poukázky. Učitel může využít informace z oddílu Komentáře ke zdrojům.

- Ve dvojicích si prohlížejí faksimile potravinové poukázky, čtou doplňující informace a dle uvážení si některé z nich zvyrazňují.

Fáze 5 10 minut

práce se zdroji 2 a 3: sestavení nákupního seznamu na základě informací z poukázky a přehledu cen základních potravin

- Učitel zadá k vypracování nákupní seznam.

- Ve dvojicích sestavují na základě dobových cen a informací z předchozího kroku nákupní seznam nezaměstnaného.

Fáze 6 15 minut

odpověď na badatelskou otázku – tvorba závěrečného textu

- Učitel povzbuzuje žáky k psaní a sdílení odpovědi.

- Ve dvojicích píšou krátký text, v němž stručně shrnou zjištění, která v průběhu lekce nasbírali z jednotlivých zdrojů.

- Žáci si texty mohou číst vzájemně a případně si je doplňovat o informace, které mají spolužáci. Nebo se mohou vzájemně upozorňovat na některé nepřesnosti (např. jídlo, na které se poukázka nevztahovala).

Kritéria hodnocení

Základní úroveň

Charakteristika odpovědi na badatelskou otázku

Žáci odpovědí v obecných větách. V rámci závěrečného textu využívají velkou míru zobecnění a zjednodušení.

Příklad odpovědi

Důsledky hospodářské krize se projevily nezaměstnaností. Nezaměstnaní neměli kde bydlet. Na jídlo měli papírové poukázky. Nemohli si koupit jiné věci. Chybělo jim bydlení, jídlo a práce.

Střední úroveň

Charakteristika odpovědi na badatelskou otázku

Žáci dokážou vystihnout podstatu problémů nezaměstnaných a v závěrečném textu uvedou několik konkrétních zjištění v rámci hodiny.

Příklad odpovědi

Důsledky hospodářské krize se projevily vysokou nezaměstnaností. Nezaměstnaní měli problém sehnat práci, zajistit si bydlení a jídlo. Nezaměstnaným pomohly potravinové poukázky. Dostávali desetikorunové poukázky na jídlo. Za ně si mohli koupit pouze konkrétní potraviny (mouku, chléb, olej, sádlo, máslo, brambory, cukr). Nemohli si koupit maso, pivo, ... Chyběly jim peníze, práce, bydlení, jídlo.

Pokročilá úroveň

Charakteristika odpovědi na badatelskou otázku

Žáci dokážou shrnout hlavní dopady hospodářské krize na životy obyvatel ČR. Charakterizují životní podmínky nezaměstnaných – zároveň si uvědomují, že ne všichni nezaměstnaní měli stejné podmínky. Text pro spolužáky je srozumitelný a využívá konkrétní zjištění z práce v hodině.

Příklad odpovědi

Důsledky hospodářské krize se projevily velkým počtem nezaměstnaných. Nejchudší nezaměstnaní bydleli v provizorních přístřešcích. Nezaměstnaným mohly pomoci potravinové poukázky, které se daly směnit za jídlo (na poukázky dosáhli jen někteří nezaměstnaní, ne zemědělci, živnostníci). Ale pouze základní potraviny. Nemohli si koupit např. maso a vejce. Strava byla tak celkem jednotvárná. Hodnota poukázky byla nízká (10 Kč 1× týdně). Chyběla jim práce, kterou bylo těžké sehnat.

Doporučená literatura

HÁJKOVÁ, D. a HORÁK, P. (eds.)
Republika československá: 1918–1939.
Praha, 2018, s. 729–770.

RÁKOSNÍK, J.
Odvracená tvář meziválečné prosperity: nezaměstnanost v Československu v letech 1918–1938.
Praha, 2008, s. 287 (graf vývoje nezaměstnanosti 1929–1937), s. 381 (graf úrovně dělnických domácností), s. 407 (graf struktury výdajů dělnické rodiny).

VODIČKA, M.
Den, kdy došly prachy: jak velká krize ve 30. letech změnila životy lidí a na co se máme připravit my.
Praha, 2009.

Metodika Blok 2 / Výzvy pro demokracii Lekce 6

Hospodářská krize

Autoři lekce (metodický a pracovní list):

Pavla Sýkorová
Michal Kurz

Grafická úprava:

Hedvika Vilinger Člupná

Autor komiksu:

Václav Hromada

Fotografie použité v pracovním listu této lekce podléhají licenci ČTK (označeno v rámci zdroje jako ČTK (2022)). Bez písemného souhlasu držitele práv není dovoleno užít nebo jakýmkoli způsobem reprodukovat tuto část materiálu vytvořeného v rámci projektu Dějepis+.

Dílo podléhá licenci [Creative Commons CC BY-SA 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/)
Uvedte původ–Zachovejte licenci 4.0 Mezinárodní.

Všechny metodiky a pracovní listy jsou v elektronické podobě ke stažení na webových stránkách dejepisplus.npi.cz.

Rok vydání 2022
Národní pedagogický institut České republiky
www.npi.cz

npi | Národní pedagogický institut
České republiky